

TIDSSKRIFTET FØNIX

*Teologisk tale mellem redelighed, traditionsbevidsthed og
religionsdialog*

Anmeldelse af Gerd Theissen, *Budskab i billeder. Afmytologisering som
teologisk sandhedssøgen*, overs. Sanne B. Thøisen, København: Eksistensen
2022, 140 s.

KRISTOFFER GARNE
Cand.theol., sognepræst

FØNIX ÅRG. 2022, s. 139–142

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Teologisk tale mellem redelighed, traditionsbevidsthed og religionsdialog

Anmeldelse af Gerd Theissen, *Budskab i billeder. Afmytologisering som teologisk sandhedssøgen*, overs. Sanne B. Thøisen, København: Eksistensen 2022, 140 s.

Når jeg funderer over teologiens forhold til andre videnskaber, synes jeg at kunne iagttage to tilsyneladende modsatrettede tendenser. På den ene side er teologien ikke altid lige god til at lytte til beslægtede discipliner som religionsvidenskab og filosofi og trives bedst med at koncentrere sig om sine egne emner. På den anden side er det, som om teologien ofte går over åen efter vand og henter tanker og legitimitet, den kunne få fra sin egen tradition, i andre discipliner.

Begge tendenser kommer til udtryk i den omfattende og begejstrede reception, den tyske sociolog Hartmut Rosas teori om resonans fra 2016 har fået i dansk teologi. For det første siger Rosas teori basalt set ikke noget, som man ikke har kunnet læse hos religionssociologer og fænomenologer i hundrede år (siden Durkheim og Heidegger) – og det ikke engang specielt klart formuleret, uagtet teoriens rigtighed og relevans. For det andet udviklede den tyske teolog Gerd Theissen en teologisk gennemtænkt teori om religion som resonanserfaring allerede så tidligt som i 1978 – samme år som han tiltrådte et professorat i nytestamentlig eksegese i København – i bogen *Argumente für einen kritischen Glauben oder: Was hält der Religionskritik stand?*

Man kunne få det indtryk, at Gerd Theissen ikke er blevet meget læst i dansk teologi – måske pga. dalende tyskkundskaber, måske fordi han forlod Danmark allerede igen i 1980. Jeg mindes i hvert fald ikke i min studietid, hvor han holdt en enkelt gæsteforelæsning i 2011, at være blevet præsenteret for hans store religionsvidenskabeligt inspirerede hovedværk om Det nye testamente eller have set det på nogle præstereoler – og det skønt bogen blev oversat til dansk i 2004 af Knud Rendtorff under titlen *De første kristnes religion. En teori om urkristendommen* (Odense Universitetsforlag – stadig i handlen).

Sidste år udgav Forlaget Eksistensen Gerd Theissens *Religionskritik som religionsdiskurs* (flot oversat af Hanne og Ole Davidsen), som er en fortættet lille bog (opr. fra 2020) om religionskritikkens berettigelse, der giver et bud på en opdateret teori om religion som resonans – på visse måder en ny udgave af den førnævnte bog fra 1978.

Nu følger forlaget (som også har udgivet danske oversættelse af Rosas to bøger om resonans) så op med udgivelsen af en oversættelse af Theissens seneste bog med titlen *Budskab i billeder. Afmytologisering som teologisk sandhedssøgen* (næsten lige så flot oversat af Sanne B. Thøisen, men med mangelfuld korrekturlæsning). Bogen er, som titlen antyder, et bud på en opdateret udgave af den tyske teolog Rudolf Bultmanns såkaldte afmytologiserings-program fra 1941, som Theissen samtidig bruger som afsæt for en aktuel besindelse på den kristne religions nutidige relevans. Således bliver bogen også indirekte en lille summa, der gennemgår hovedpunkterne i den kristne tros gudsbillede – men på en helt anden og mere akademisk måde end i Theissens i øvrigt læseværdige *Tro & Tanke. En poetisk-kritisk katekismus* (Eksistensen 2015, oversat af Hanne Davidsen og Sanne B. Thøisen i fællesskab).

Theissen tager sit udgangspunkt i de historiske omstændigheder for Rudolf Bultmanns afmytologiserings-program. Bultmann ville ikke kun gøre kristendom relevant i en moderne tid ved at skrælle den mytiske iklædning væk og omsætte budskabet til eksistensfilosofiske kategorier, som anklagerne ellers ofte nøjes med at påpege. Bultmann ville også befri kristendommen fra den tyske teologis historiefilosofiske systemer, der let lod sig forbinde med den triumferende nationalsocialistiske ideologi. Dermed formulerede han ifølge Theissen et gyldigt teologisk udgangspunkt, der i dag er relevant også som alternativ til modsatrettede (åbenbaringsteologiske) forsøg på at skærme teologien fra forbindelse til kulturen og samfundet.

Theissen er villig til at gå hele vejen med Bultmann i et forsøg på at 'afmytologisere' den kristne overlevering – og plæderer fx for menneskerettigheder som en nutidig måde at formulere en del af kristendommens budskab på, som også bør komme liturgisk til udtryk. Men han har samtidig en særlig evne til at få det bedste ud af traditionens begreber, billeder og forestillinger og er dertil udstyret med et altinddragende temperament, der går på tværs af konfessioner, fagdiscipliner – og religioner.

Afmytologiseringen skal ifølge Theissen ikke tilbagekaldes, men korrigeres, udvides og suppleres. Afmytologiseringen taler sandt, når den formulerer kristendommen som et budskab (fra oven), et 'kerygma', men den glemmer, at også poetisk tale (fra neden) er en erkendelsesform i egen ret, ligesom også dogmer og billeder – på linje med filosofien – fungerer som "søgeprogrammer", der hjælper mennesker med at forstå, afdække og leve

med virkeligheden. Afmytologiseringsprogrammet tjener ikke til at reducere kristendommen til det 'rent og skært nødvendige', men til at holde teologien fast på at tale redeligt om Gud og menneske.

Theissen definerer gennemgående religion som "den samlede virkeligheds resonans i mennesket, der intentionelt forholder sig til dens oprindelse". Religion har altså sit udgangspunkt i den grundmenneskelige erfaring af virkeligheden og de spørgsmål, vi stiller os om livet. Kristendommen er så et bud på ikke kun svarene, men lige så meget på spørgsmålene, vi skal stille.

I forlængelse af sin forrige bog om religionskritik anviser Theissen tre sandhedskriterier, som teologiens tale må leve op til: 1) Korrespondens: stemmer det med virkeligheden? 2) Kohærens: hænger det sammen? 3) Konsensus: kan det vinde tilslutning? Denne treleddede model svarer så nogenlunde til den måde, hoveddelen af bogen er struktureret på, nemlig i tre kapitler om henholdsvis Fader, Søn og Helligånd. Der er flere trinitariske analogier og strukturer i bogen, men det bliver aldrig for meget, fordi Theissen går søgende frem og ikke forfalder til tro på egne modeller som andet end heuristiske hjælpemidler til at nærme sig spørgsmålene. Theissen sigter nemlig også efter et fjerde sandhedsbegreb: 4) Det pragmatiske: at kun det kan være sandt, som står sin prøve i livet og i samlivet mellem mennesker.

Et godt eksempel på Theissens tilgang er hans beskrivelse af to-naturlæren: at Kristi menneskelige og guddommelige naturer ikke er sammenblandede, men heller ikke adskilte. Det svarer ifølge Theissen nøjagtigt til menneskets religiøse erfaring, hvor det guddommelige på en gang er nærværende og fraværende. Tror man, at Gud kun er nærværende, bliver det for meget og kan ende i absolutisme. Tror man, at Gud kun er fraværende, fornægter man tilværelsens transcenderserfaringer. Gud er nærværende i sit fravær, akkurat som to-naturlæren og de nytestamentlige evangelier beskriver det – og som menneskelig erfaring stadfæster det.

Bogen er skrevet ind i en tysk sammenhæng, og det er nok ikke alting, herunder terminologien og referencerne, der er uformidlet gangbare i en dansk sammenhæng. Andet vil dog være mindre kontroversielt i en dansk (luthersk) sammenhæng end i en tysk (reformert). Det gælder fx Theissens (delvist Løgstrup-inspirerede) placering af etikken under skabelsteologien og hans store vægtlægning på sakramenterne. Til gengæld har Theissen med sine tyske kollegaer større tiltro til viden om den historiske Jesus og den mundtlige efterretning (Q-kilden), end det er tilfældet i aktuel dansk eksegese med dens fokus på genskrevet bibel og narrativ eksegese.

Kristendommen adskiller sig fra andre religioner ved at placere nederlaget i centrum. Det har ifølge Theissen bl.a. den mening at vise os, at alle vores måder at beskrive det guddommelige på må komme til kort. Billeder, poesi, dogmer er alt sammen forsøg, søgeprogrammer, tilnærmelser, måder at leve på, aldrig færdige svar. Det bør ifølge Theissen føre til en større åbenhed over for andre traditioner og religioner, end kristne teologer traditionelt har været villige til at udvise. Afmytologiseringen i dag skal således holde os fast på utilstrækkeligheden i al teologisk tale og samtidig åbne os for alternative erkendelses- og praksisformers berettigelse som tilgange til livet. Noget af det mest spændende ved bogen er i mine øjne denne – i øvrigt trinitarisk gennemtænkte – ansats til en ny form for religionsteologi.

Men man skal ikke tro, at Theissen af denne grund er fortaler for en 'anything goes'-tilgang eller en 'blød', udvandet liberalteologi. Han formår netop at vise livet og næringen i Biblens billeder og teologiens tale. Således advares der fx imod ethvert forsøg på at gøre nadveren til noget mere inkluderende og bredt fællesskabsagtigt med udtryk som 'livets brød' og 'håbets bæger'. Nej, nadveren er et (anti-)kannibalistisk måltid, hvor vi bryder det tabu, at vi lever på andres bekostning, og udsættes for en reel forvandlingsimpuls.

Samlet set er bogen – som rummer mange underafsnit, der er spændende i egen ret – et oplagt bud på en teologisk nyklassiker, der kunne finde vej til både pensumlister, læsesale, studiekredse og præstekontorer. Alene Theissens lærde overblik og hans evne til at forene essayistisk søgen med terminologisk klarhed gør bogen værd at læse. Bogen er hurtigt læst, men ikke let fordøjet. Kan man følge Theissen i hans konklusioner, bliver man udstyret med gode redskaber til at følge ham ad nye veje. Kan man ikke følge ham ret langt, bliver man også udstyret med bedre forudsætninger for at formulere hvorfor.

Det er godt, at denne udgivelse nu foreligger på dansk – sammen med de øvrige oversættelser fra de senere år, der også tæller to artikler i nærværende tidsskrift. Danske teologer bør unde sig selv at læse Theissen og følge ham – ikke kun ad ukendte veje, men i særdeleshed også ind i den verden, som ligger lige for vores fødder i den store, strømmende og livgivende flod, som den teologiske tradition er.